دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی ساری
راهبردهای کارآفرینی در کشاورزی

بررسی عوامل مؤثر بر موفقیت مالی تعاونی‌های کشاورزی شهرستان‌های منتخب استان مازندران

حمید امیرنژاد[۱]، فاطمه مزرعه[۲] و رقیه زاهدیان تجنکی[۲]

۱- دانشیار، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی ساری، (نویسنده مسوول: hamidamirnejad@yahoo.com)
۲- مربی، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی ساری

تاریخ دریافت: ۹۷/۱۱/۳۰ تاریخ پذیرش: ۹۸/۴/۹
صفحه: ۲۰ تا ۲۶

چکیده

امروزه نقش شرکت‌های تعاونی در توسعه‌ی اقتصادی- اجتماعی، تجهیز سرمایه و افکار و تبدیل آنها به نیروهای مؤثر در فرآیند توسعه‌ی اقتصادی- اجتماعی و توزیع عادلانه مواهب حاصل از این توسعه در بین مردم به‌ویژه توده‌های فقیر و کم‌درآمد بر کسی پوشیده نیست. به‌منظور تعیین میزان موفقیت تعاونی‌ها در رسیدن به این اهداف لازم است تا فعالیت‌های آنها مورد بررسی و ارزیابی قرار گیرد. یکی از موارد مهم در مطالعه‌ی وضعیت تعاونی‌های کشاورزی بررسی وضعیت مالی این شرکت‌ها است. به همین دلیل، این پژوهش به بررسی عوامل مؤثر بر موفقیت مالی تعاونی‌های کشاورزی شهرستان‌های ساری، بابل و آمل در سال ۱۳۹۵ و ۱۳۹٦ خواهد پرداخت. داده‌های موردنیاز از طریق تکمیل پرسشنامه جمع‌آوری و برای تجزیه و تحلیل از نرم‌افزار SPSS و Eviews استفاده شد. نتایج نشان داد متغیرهای سطح تحصیلات کارکنان، تحصیلات و تجربه‌ی مدیر اثر مثبت و معنی‌دار بر سود سهام‌داران دارد. به عبارت دیگر، با افزایش یک سال بر تجربه مدیر و افزایش تعداد کارکنان تحصیل‌کرده سود سهام‌داران به‌ترتیب ۵/۷۳ و ۱/۲۵ میلیون تومان افزایش می‌یابد. افزایش یک سال بر تحصیلات مدیر، موجب افزایش سود پرداختی به سهام‌داران به‌میزان ٤۲/۱٤ میلیون تومان خواهد شد. همچنین نتایج نشان داد تعاونی‌های کشاورزی فعال در شهرستان ساری سود بیشتری نسبت به تعاونی‌های شهرستان بابل و آمل به سهام‌داران خود پرداخت کردند.

واژه‌های کلیدی: تعاونی‌های کشاورزی، استان مازندران، موفقیت مالی، تابع سود سهام‌داران

مقدمه

با نگاهی گذرا در مورد کشورمان می‌توان دریافت، ایران کشوری پهناوری است که ۱۱/۲ درصد خاک آن کشاورزی می‌شود (۶). به‌دلیل وجود اقلیم‌های مختلف و برخورداری از خاک حاصلخیز پتانسیل رشد فراوانی در بخش کشاورزی در ایران وجود دارد به‌طوری‌که در حال حاضر ایران در بخش کشاورزی و به‌ویژه محصولات باغی از جایگاه خوبی برخوردار بوده و جزو بزرگترین تولیدکنندگان جهانی می‌باشد. اما با این وجود، بخش کشاورزی از مشکلات متعددی همچون کمبود سرمایه، فقدان نیروی متخصص و تحصیل‌کرده، کمبود آب، ناپایداری، پایین‌بودن ضریب مکانیزاسیون و استفاده از شیوه‌های سنتی تولید، سهم ناچیز در بازارهای جهانی و ... رنج می‌برد که بخش اعظم این مشکلات ریشه در فقدان و عدم وجود زیرساخت‌های مناسب دارد (۱۶). برای غلبه بر چنین مشکلاتی راه‌حل‌های مختلفی وجود دارد. یکی از این راه‌حل‌ها که در اکثر کشورهای دنیا مورد استفاده قرار گرفته و نتایج رضایت‌بخشی داشته است تشکیل تعاونی‌های کشاورزی است (۲۰). شرکت تعاونی کشاورزی، مشارکتی است که گروهی از کشاورزان خرده‌پای علاقمند و با هدف دستیابی به منافع مشترک و یاری‌رساندن به یکدیگر در زمینه‌های مختلفی چون تولید، فرآوری، بازاررسانی و یا سایر فرآیندهای جانبی مرتبط با محصولات کشاورزی گردهم می‌آیند و به‌عنوان ساختارهای میانجی، بین تولیدکنندگان روستایی و سایر کنشگران فعال در محیط سیاسی، اقتصادی و نهادی آن‌ها عمل می‌کنند (۱۲). تجربه‌ی کشورهایی نظیر هلند، یوگسلاوی سابق، ژاپن و بسیاری از دیگر کشورهای موفق در عرصه تولید محصولات کشاورزی نشان می‌دهد که تعاونی‌های کشاورزی، نقش بسیار مهمی در بهبود الگوهای مربوط به نظام‌های بهره‌برداری و رشد و توسعه‌ی کشاورزی آنها داشته است (۹).

شرکت‌های تعاونی علاوه‌بر اینکه می‌توانند نقش بسیار مهمی در توسعه‌ی اقتصادی کشور داشته باشند، می‌توانند همچنین در توسعه سیاسی، فرهنگی و اجتماعی کشور تأثیرگذار بوده به‌طوری که همگام با سیاست‌های دولت در بهبود شرایط زندگی، کار، تولید و ارتقای سطح درآمد و وضعیت اجتماعی مردم مؤثر باشند (۷،۵). بنابراین، برای رسیدن به اهداف مثبت تعاونی‌ها لازم است تا فعالیت‌های آنها مورد بررسی و ارزیابی قرار گیرد. یکی از موارد مهم در بررسی وضعیت تعاونی‌های کشاورزی مطالعه وضعیت مالی این شرکت‌ها است. شرکت‌هایی که از نظر مالی موفق هستند قادر خواهند بود تا به اهداف پیش‌بینی‌شده خود دست یابند. به همین دلیل، لازم است تا وضعیت مالی شرکت‌های تعاونی که در اجتماع از اهمیت بالایی برخوردار هستند، مورد مطالعه قرار گیرند. بررسی و مقایسه وضعیت مالی شرکت‌های تعاونی این امکان را به مدیران و تصمیم‌گیران می‌دهد تا با الگوگرفتن از شرکت‌های تعاونی موفق در زمینه مالی به اهداف مهم خود دست یابند. مطالعات متعددی در داخل و خارج به بررسی عوامل موفقیت شرکت‌های تعاونی پرداختند که در ادامه به برخی از آنها اشاره شده است.

امینی و اسماعیلی‌فلاح (۱) در مطالعه‌ای به بررسی عوامل مؤثر بر موفقیت شرکت‌های تعاونی روستایی استان اصفهان پرداختند. نتایج نشان داد متغیرهای آموزش، سطح تحصیلات

[Downloaded from jea.sanru.ac.ir on 2026-11-08]
[DOR: 20.1001.1.25383426.1397.5.10.4.0]
[DOI: 10.29252/jea.5.10.20]

سابقه‌ی عضویت در تعاونی، ساختار تعاونی، سرمایه تعاونی، رشد سهام هر عضو، مشارکت و سطح برخورداری از آموزش و سطح آگاهی اعضا، بر موفقیت این شرکت‌ها تأثیر مثبت و مستقیم، و عملکرد سازمان تعاون روستایی و منفعت‌طلبی مدیران بانفوذ در تعاونی‌ها نیز بر موفقیت آنها تأثیری مستقیم اما منفی دارد. متغیرهای میانگین سهام هر عضو، سابقه‌ی مدیریت، شناخت و سن افراد بر متغیر موفقیت به‌صورت مثبت اما غیرمستقیم بر موفقیت تعاونی‌ها اثرگذار بوده و متغیر اندازه‌ی تعاونی دارای تأثیر غیرمستقیم و منفی بر موفقیت تعاونی است.

شهرکی (۱۹) در مطالعه‌ای بررسی عوامل اثرگذار بر موفقیت تعاونی‌های مرتعداری استان گلستان پرداخت. در این تحقیق میزان تحقق اهداف تعاونی‌ها به‌عنوان معیار موفقیت در نظر گرفته شد. اطلاعات مورد نیاز با تکمیل پرسشنامه از اعضای هیأت مدیره و اعضای عادی تعاونی‌های مرتعداری به‌دست آمد. نتایج حاصل از این پژوهش نشان داد بین متغیرهای میزان تحصیلات، آشنایی اعضا با فعالیت‌های تعاونی، توجه به نیاز و اهداف اعضا، فراهم‌کردن تسهیلات اعتباری، مشکلات مالی در تعاونی، حس مسئولیت‌پذیری، ارتباط میان اعضا، مشارکت اعضا در امور تعاونی، تعداد شرکت در دوره‌های آموزشی، وجود مدیران مقتدر در بین اعضا، میزان امکانات و منابع در دسترس تعاونی، آداب و رسوم محلی، رضایت‌مندی اعضا از تعاونی و ارتباط با سایر تعاونی‌ها با میزان موفقیت تعاونی‌های مرتعداری رابطه مثبت دارد.

سلیم‌زاده و همکاران (۱۸) به بررسی عوامل موفقیت در تعاونی‌های دامپروی استان آذربایجان شرقی پرداختند. نتایج نشان داد مهمترین عوامل در موفقیت این شرکت‌ها شامل سطح تحصیلات و تجربه، مدیریت و منابع مالی، ساختار سازمانی و کارکرد اعضا بوده و متغیرهای کمبود تخصص و آگاهی، ضعف ساختاری و سرمایه‌ی اجتماعی–مالی و عدم مسئولیت‌پذیری و همکاری مهمترین عوامل در عدم موفقیت این شرکت‌ها بوده است.

عطایی و ایزدی (۳) به بررسی عوامل مؤثر بر زیان‌دهی تعاونی‌های روستایی استان فارس با روش تحلیل عاملی پرداختند. یافته‌های پژوهش نشان داد که متغیرهای مسئولیت‌پذیری هیئت مدیره، عملکرد اداره‌ی تعاون، آموزش اعضا، خشکسالی، مشارکت اجتماعی، آگاهی از اصول تعاونی، رضایت از هیئت مدیره و اعتماد اجتماعی به‌طورکلی قادرند ۶۱ درصد از تغییرات در متغیر وابسته را پیش‌بینی کنند. همچنین، نتایج نشان داد متغرهای کیفی عامل محیطی، اقتصادی، اجتماعی، سرمایه‌ی انسانی، مدیریتی، حمایتی و آموزشی بر زیان‌دهی تعاونی‌های روستایی مؤثر بودند. با مقایسه نتایج به‌دست‌آمده از بخش کمّی و کیفی مشخص شد که عواملی نظیر نارضایتی از عملکرد اداره‌ی تعاون، آموزش اعضا، خشکسالی، اعتماد و ضعف مدیریت تعاونی، در هر دو روش جزو عوامل مؤثر بر زیان‌دهی تعاونی‌ها بوده است.

فرجزاده و زارعی (۸) با استفاده از تحلیل سلسله مراتبی (AHP)[1] و با تکمیل پرسشنامه به ارزیابی نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدهای مرتبط با فعالیت تعاونی‌های تولید کشاورزی و غیرکشاورزی به‌منظور تأمین مالی خرد و ایجاد اشتغال در استان فارس پرداختند. نتایج این مطالعه نشان داد که تعاونی‌ها در تأمین دو هدف تأمین مالی خرد و ایجاد اشتغال در موقعیت میانه قرار دارند. همچنین، نتایج نشان داد دو زیرعامل نیروی انسانی باتجربه و تحصیل‌کرده و حمایت دولت از فعالیت‌های تعاونی و اشتغال‌زا از زیرعامل‌های فرصت‌ها و همچنین، نوسان و پایین‌بودن قیمت محصول به‌عنوان مهم‌ترین تهدید و نبود مکانیزم گردآوری پس‌انداز اعضا به‌عنوان بازدارنده‌ترین ضعف ارزیابی شدند.

گارنوسکا و همکاران (۱۰) در تحقیقی با عنوان عوامل توسعه‌ی موفقیت‌آمیز تعاونی‌های کشاورزی در شمال غربی چین و کاربرد روش تحلیل عاملی نشان دادند که محیط قانونی پایدار و سیاست‌های مناسب دولت برای توسعه‌ی تعاونی‌ها مهم هستند. ظرفیت مدیریت و کسب‌وکار و مهارت‌های ارتباطی خوب، سطح آموزش و مهارت‌های فنی اعضا، مشارکت، تعهّد و ارتباط بین اعضا و مدیران، ساختار حکومتی، مدیریت داخلی کارآمد، شفاف و دموکرات، از دیگر عوامل مهم در موفقیت تعاونی‌ها می‌باشد.

مک‌دونالد و رووارت (۱۵) در پژوهش خود به بررسی استراتژی‌های سه تعاونی کشاورزی نیوزیلند با معاملات کسب و کارهای بین‌المللی پرداختند. اطلاعات مورد نیاز از گزارشات شرکت‌های تعاونی و مصاحبه با اعضای تعاونی‌ها جمع‌آوری گردید و یافته‌های تحقیق به‌منظور بررسی عوامل بحرانی موفقیت مورد بحث قرار گرفت. در نهایت در این مطالعه، توجه به عوامل فرهنگی، اجتماعی، مدیریتی و اقتصادی به‌عنوان عوامل افزایش عملکرد تعاونی‌ها معرفی گردید.

هربل و همکاران (۱۱) پی بردند که عملکرد تعاونی‌ها کشاورزی تحت تأثیر وجود یا نبود مشوق‌ها، توسعه‌ی سرمایه‌ی اجتماعی و وجود ارتباط قوی بین اعضای خانوار کشاورز با تعاونی قرار دارد و در صورت بهبود وضعیت هر کدام عملکرد تعاونی کشاورزان افزایش می‌یابد.

مولیناری و تورینو (۱۷) با استفاده از یک الگوی تعادل عمومی پویا[2] به بررسی تأثیر تبلیغات بر میزان فروش و مصرف کل برندهای مختلف پرداختند. در این چارچوب، فرض می‌کنند ترجیحات خانوار برای کالاهای مختلف بستگی به شدّت تبلیغات برندهای مختلف دارد که از حداکثرسازی سود بنگاه به‌دست می‌آید. نتایج الگوی برآوردی برای اقتصاد آمریکا بیانگر آن است که در بلندمدت تبلیغات موجب افزایش تقاضای کل و ساعت کار گردیده و موجب تسریع فعالیت‌های اقتصادی می‌شود. درعین حال، نتایج بیانگر آن است که بسته به درجه رقابت‌پذیری تبلیغات در سطح بنگاه‌ها، تبلیغات موجب بروز نوسان در مصرف، سرمایه‌گذاری و مارک‌آپ[3] طی چرخه‌های تجاری می‌شود.

نتایج مرور مطالعات انجام‌شده در خصوص تعاونی‌ها در داخل و خارج از کشور نشان می‌دهد در بیشتر این مطالعات از روش‌های توصیفی به بررسی مشکلات و موفقیت آنها پرداخته شده است. همچنین، در این مطالعات از روش‌هایی نظیر تحلیل عاملی و روش سلسله مراتبی برای بررسی عوامل موفقیت و شکست تعاونی‌ها نیز استفاده شده است و مدل

1- Analytical Hierarchy Process 2- Dynamic Stochastic General Equilibrium 3- Mark-up

[Downloaded from jea.sanru.ac.ir on 2026-11-08]
[DOR: 20.1001.1.25383426.1397.5.10.4.0]
[DOI: 10.29252/jea.5.10.20]

اقتصادی برای ارزیابی موفقیت تعاونی‌ها مورد استفاده قرار نگرفت. لذا، مطالعه حاضر نسبت به سایر مطالعات انجام‌شده در حوزه‌ی تعاونی‌ها متفاوت بوده و در کنار بررسی اولیه این واحدها، موفقیت مالی آنها را نیز مورد بررسی قرار می‌دهد.

استان مازندران با دارا بودن ظرفیت‌ها و توانمندی‌های بالای کشاورزی از جمله زمین‌های حاصل‌خیز و مستعد، جنگل‌های انبوه، مراتع غنی، دریای مازندران، بارندگی مناسب، آب و هوای مدیترانه‌ای و نیروی انسانی متخصص از نقش و جایگاه ویژه‌ای در تأمین امنیت غذائی کشور برخوردار بوده و می‌تواند جایگاه مناسبی در اقتصاد کشور داشته باشد (۱۳). بر اساس آمار منتشرشده از سوی وزارت جهاد کشاورزی، استان مازندران از نظر میزان تولید محصولات کشاورزی نظیر شلتوک، مرکبات و کیوی در بین سایر استان‌ها حائز رتبه نخست می‌باشد. همچنین، این استان از تولیدکنندگان عمده‌ی مرکبات بوده که تقریباً ۴۶ درصد تولید پرتقال کشور را به‌خود اختصاص داده و دارای رتبه اول می‌باشد (۴). بر اساس اطلاعات آخرین سرشماری نفوس و مسکن، جمعیت این استان در سال ۱۳۹۵، ۲/۲۸۳ میلیون نفر بود. همچنین، ۴۲/۲ درصد جمعیت استان در مناطق روستایی سکونت دارد. از آنجا که شغل غالب مردم روستا کشاورزی و دامپروری است و با توجه به اینکه نیمی از جمعیت استان در نواحی روستایی ساکن بوده لذا برنامه‌ریزی آگاهانه جهت رفع معضلات این جمعیت عظیم امری ضروری می‌باشد.

وجود نظام بهره‌برداری دهقانی و خرده‌مالکی در جوامع کشاورزی و روستایی مشکلات عدیده‌ای را هم برای تولیدکنندگان و هم برای دولت فراهم می‌کند (۲). یک راه‌حل مناسب برای رفع این مشکلات، که در بسیاری از کشورهای دنیا نتایج و سوابق درخشانی نیز داشته است، تشکیل تعاونی‌های کشاورزی است (۱۴). به‌طور کلی، ۱۳۰ تعاونی فعال کشاورزی در استان مازندران وجود دارد که از این تعداد ۷۰ واحد آنها در شهرستان‌های مورد مطالعه مستقر بوده و مشغول به فعالیت می‌باشند. لذا، در این مطالعه تلاش شده است تا عوامل تأثیرگذار بر موفقیت مالی تعاونی‌های کشاورزی ساری، آمل و بابل مورد بررسی قرار گیرد.

مواد و روش‌ها

یکی از مهم‌ترین ابعاد ارزیابی تعاونی‌های کشاورزی، ارزیابی‌های مالی می‌باشد و موفقیت بیشتر شرکت‌ها با شاخص‌های مختلفی نشان داده می‌شود. روش‌های ارزیابی عملکرد از جنبه‌های مالی می‌توان به چهار دسته تقسیم کرد: ۱) روش‌هایی که در آنها از اطلاعات حسابداری برای ارزیابی عملکرد استفاده می‌شود، همانند نسبت‌های مالی نرخ بازده دارایی[1] و بازده حقوق صاحبان سهام[2]. ۲) روش‌هایی که ترکیبی از اطلاعات حسابداری و بازار را برای ارزیابی عملکرد مورد استفاده قرار می‌دهند، مانند نسخه‌های مختلف Q توبین و یا نسبت قیمت به درآمد هر سهم[3]. ۳) نسبت‌هایی که با استفاده از داده‌های مدیریت مالی مورد استفاده قرار می‌گیرند مانند بازدهی هر سهم[4] و بازده اضافی هر سهم[5]. ۴) نسبت‌هایی که علی‌رغم استفاده از اطلاعات حسابداری معیارهای اقتصادی هستند مانند ارزش افزوده اقتصادی[6]، ارزش افزوده بازار[7] و ارزش افزوده نقدی[8].

واضح است به جز روش چهارم، در سه روش دیگر از نسبت‌های مالی استفاده می‌شود. در تمامی روش‌های ارزیابی ذکر شده، متغیر سود به‌عنوان یکی از اجزای مهم در محاسبه شاخص‌ها است. بنابراین، می‌توان دریافت که سودآوری یک تعاونی مهم‌ترین جزء عملکرد مالی آن به‌شمار می‌آید. لذا، در این تحقیق میزان سود پرداخت‌شده به سهامداران به‌عنوان شاخص موفقیت مالی در نظر گرفته شد. به‌منظور دستیابی به‌هدف تحقیق ابتدا اطلاعات موردنیاز از طریق تکمیل پرسشنامه از شرکت‌های تعاونی مورد مطالعه جمع‌آوری شد و عوامل مؤثر بر آن به‌وسیله رابطه (۱) شناسایی شد:

$$FS = f(VM.VE.T.L.RF) \qquad (۱)$$

رابطه ضمنی (۱) نشان می‌دهد میزان سود پرداختی به سهامداران (FS)، تابعی از متغیرهای کیفی همانند ویژگی اعضا (VM)، ویژگی کارکنان (VE) و متغیرهای کمّی نظیر فاصله تعاونی‌ها از مرکز شهر (T)، آموزش کارکنان (L) و مکان استقرار تعاونی (RF) است.

جامعه‌ی مورد مطالعه تعاونی‌های فعال کشاورزی شهرستان‌های ساری، بابل و آمل در سال ۹۶ است. با استفاده از روش کوکران اورکات حجم نمونه‌ی مورد مطالعه انتخاب و در نهایت با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی ۲۹ واحد به‌عنوان نمونه انتخاب و اطلاعات مورد نیاز از طریق تکمیل پرسشنامه جمع‌آوری شد. لازم به‌ذکر است در تکمیل پرسشنامه اطلاعات مالی سال‌های ۱۳۹۵ و ۱۳۹۶ واحدهای مورد بررسی جمع‌آوری گردید. پس از جمع‌آوری اطلاعات موردنیاز به‌منظور تجزیه و تحلیل آنها از نرم‌افزار SPSS و برای برآورد الگو از نرم‌افزار Eviews استفاده شد.

نتایج و بحث

جدول (۱) خلاصه‌ای از وضعیت تعاونی‌های کشاورزی مورد بررسی در شهرستان‌های آمل، بابل و ساری نشان می‌دهد. تعداد تعاونی‌های مورد مطالعه در شهرستان‌های ساری، بابل و آمل به‌ترتیب ۱۳، ۱۰ و ۶ واحد می‌باشد. شهرستان‌های بابل و آمل نیز با مجموع ۱۶ تعاونی تقریباً ۵۶ درصد تعاونی‌های مورد مطالعه را دربرمی‌گیرند.

تعاونی‌های فعال در زمینه‌ی فعالیت‌های دامی، زراعی و باغی به‌ترتیب با ۱۹ و ۲ واحد بیشترین و کمترین تعداد واحدهای تعاونی را به‌خود اختصاص دادند. همچنین، در بین شهرهای مورد مطالعه تعاونی‌های توزیعی و شکار و صیادی نیز وجود دارد که تقریباً ۲۷/۵۸ درصد تعاونی‌های مورد مطالعه را به‌خود اختصاص دادند.

بررسی موقعیت مکانی تعاونی‌های مورد مطالعه نشان می‌دهد ۵۳/۸۵ درصد از تعاونی‌های مورد مطالعه در فاصله کمتر از ۲۰ کیلومتری از اداره‌ی کل تعاون، کار و رفاه اجتماعی استان مازندران و ۳۴/۶۱ درصد در فاصله بیشتر از ۴۱ کیلومتر از این اداره‌ی کل فعالیت دارند.

1- Return on Asset
2- Return on Equity
3- Price to Earnings Ratio
4- Return
5- Excess Returns
6- Economic Value Added
7- Market Value Added
8-Cash Value Added

[Downloaded from jea.sanru.ac.ir on 2026-11-08]
[DOR: 20.1001.1.25383426.1397.5.10.4.0]
[DOI: 10.29252/jea.5.10.20]

بررسی اطلاعات اجتماعی مدیران مانند سن، تجربه و سطح تحصیلات آنها نشان می‌دهد بیش از ۶۵ درصد مدیران در بازه‌ی سنی ۴۱ تا ۶۰ سالگی قرار دارند و درصد کمی از مدیران (۱۳/۸ درصد) را جوانان تشکیل می‌دهند. همچنین، بررسی سال‌های تجربه‌ی مدیران و سطح تحصیلات آنها نشان داد تقریباً ۴۰ درصد مدیران دارای تجربه کمتر از ۱۰ سال بوده و ۵۵/۲ درصد آنها دارای مدرک تحصیلی کارشناسی و یا بالاتر از آن می‌باشند و در میان رشته‌های تحصیلی مدیران، رشته کشاورزی دارای بیشترین فراوانی است (شکل ۱). بررسی میزان تجربه و تحصیلات کارگران نیز نشان داد بیش از ۵۰ درصد کارگران کمتر از ۶ سال تجربه دارند. همچنین، بررسی سابقه‌ی فعالیت کارگران تعاونی‌های مورد مطالعه نشان داد به‌ترتیب بیش از ۲۴ و ۱۴ درصد کارگران بین ۷ تا ۱۰ سال و بیشتر از ۱۰ سال سابقه‌ی فعالیت در تعاونی‌های کشاورزی را دارند. همچنین، بیش از ۴۵ درصد مدیران دارای مدرک تحصیلی بالاتر از دیپلم می‌باشند. ارقام جدول یک نشان می‌دهد ۶۰ درصد از تعاونی‌ها دارای کمتر از ۲۰ عضو و ۸ درصد بیشتر از ۱۰۰ عضو می‌باشند.

نتایج الگوی برآوردشده در جدول دو گزارش شده است. الگوی برآوردشده با توجه به ماهیت داده‌های تحقیق به‌صورت پنل برآورد شده است. در این الگو، عامل زمان متغیر بوده و مدل پنل براساس تصادفی‌بودن زمان برآورد شده است. مقدار آماره F محاسبه‌شده (۷/۳۱) نشان می‌دهد الگوی برآوردشده در حالت کلی معنی‌دار است. مقدار ضریب خوبی برازش و ضریب خوبی برازش تعدیل‌شده نشان می‌دهد میزان توضیح‌دهندگی مدل در سطح خوبی قرار داشته و الگوی برآوردشده به‌خوبی رفتار تعاونی‌های مورد مطالعه را در سود پرداختی به‌سهام‌داران توضیح می‌دهد. در الگوی نهایی برآوردشده خطاهایی چون هم‌خطی، ناهمسانی واریانس و خودهمبستگی رفع شده است.

همان‌طور که در جدول (۲) نمایان شده است متغیرهای تعداد عضو، برگزاری کلاس‌های آموزشی، سهم کارکنان با مدرک کارشناسی، فاصله از اداره‌ی کل تعاون، کار و رفاه اجتماعی، سن مدیر، فعالیت شیلات، فعالیت دامی و مکان استقرار (شهرستان‌های بابل و ساری) بر میزان سود پرداختی به سهام‌داران اثرگذار هستند.

جدول ۱- خصوصیات آماری تعاونی‌های کشاورزی مورد مطالعه

Table 1. Statistical characteristics of agricultural cooperative studied

گروه	متغیر	واحد	درصد
خصوصیات مدیر	سن مدیر	کمتر از ۴۰	۱۳/۸
		۴۱ تا ۶۰ سال	۶۵/۵
		بالاتر از ۶۰ سال	۲۰/۷
	تحصیلات مدیر	دیپلم و پایین‌تر	۳۷/۹
		فوق دیپلم	۶/۹
		کارشناسی و بالاتر	۵۵/۲
	تجربه‌ی مدیر	کمتر از ۱۰ سال	۳۹/۱۳
		۱۱ تا ۲۰ سال	۳۰/۴۳
		بالاتر از ۲۰ سال	۳۰/۴۳
خصوصیات کارکنان و اعضا	تحصیلات کارگران	زیر دیپلم	۲۵/۳۷
		دیپلم	۲۸/۳۶
		فوق دیپلم	۲۰/۹
		کارشناسی	۲۵/۳۷
	تجربه‌ی کارگر	کمتر از ۳ سال	۲۰/۶۹
		۴ تا ۶ سال	۳۱/۰۳
		۷ تا ۱۰ سال	۲۴/۱۴
		بالاتر از ۱۰ سال	۱۴/۲۴
	آموزش کارکنان	بله	۸۵/۷
		خیر	۱۴/۳
	تعداد عضو	کمتر از ۲۰ نفر	۶۰
		۲۱ تا ۵۰ نفر	۱۶
		۵۱ تا ۱۰۰ نفر	۱۶
		بیشتر از ۱۰۰ نفر	۸
خصوصیات مکان تعاونی	فاصله از اداره‌ی کل تعاون، کار و رفاه اجتماعی استان مازندران	کمتر از ۲۰ کیلومتر	۵۳/۸۵
		۲۱ تا ۴۰ کیلومتر	۱۱/۵۴
		بیشتر از ۴۱ کیلومتر	۳۴/۶۱
	ساری	۱۳	۴۴/۸۳
	بابل	۱۰	۳۴/۴۸
	آمل	۶	۲۰/۶۹
نوع فعالیت	دامی	۱۳	۴۴/۸۳
	زراعی	۱	۳/۴۵
	خدماتی	۳	۱۰/۳۴
	شیلات	۵	۱۷/۲۴
	باغی	۱	۳/۴۵
	توزیعی	۹	۲۰/۶۹

مأخذ: یافته‌های تحقیق

[Downloaded from jea.sanru.ac.ir on 2026-11-08]
[DOR: 20.1001.1.25383426.1397.5.10.4.0]
[DOI: 10.29252/jea.5.10.20]

در بین متغیرهای اثرگذار، متغیرهای تعداد عضو، برگزاری کلاس‌های آموزشی، سن مدیر و فعالیت شیلات دارای اثر منفی و متغیرهای تعداد کارکنان دارای مدرک تحصیلی کارشناسی، فاصله از اداره‌ی کل تعاون، کار و رفاه اجتماعی استان مازندران، تحصیلات مدیر، فعالیت دامی و مکان استقرار تعاونی (شهرستان‌های بابل و ساری) دارای اثر مثبت بر میزان سود پرداخت‌شده به سهام‌داران هستند. متغیرهای مربوط به مکان استقرار تعاونی (شهرستان‌های ساری و بابل) و نوع فعالیت بیشترین اثر را بر سود پرداختی به سهام‌داران دارند. کمترین میزان اثرگذاری مربوط به متغیرهای تعداد عضو و سن مدیر می‌باشد.

جدول ۲- نتایج الگوی عوامل اثرگذار بر سود پرداختی به سهام‌داران تعاونی‌های کشاورزی

Table 2. The result of affective factors patterns on profit paid to agricultural cooperative stockholders

متغیر	ضریب	انحراف معیار	آماره t	احتمال
تعداد عضو	-۲۸۲۰۴۱/۲۰	۵۰۸۱۸	-۵/۵۵	۰/۰۰
برگزاری کلاس کارکنان	-۹۲۶۰۸۶۴۰	۱۹۴۷۶۱۲۲	-۴/۷۵	۰/۰۰
سهم کارکنان زیردیپلم	۱۲۴۹۱۵۴	۳۲۴۰۳۴	۳/۸۶	۰/۰۰
تحصیلات مدیر	۴۲۱۴۳۵۷۱	۱۹۰۱۲۹۸۱	۲/۲۲	۰/۰۳
سن مدیر	-۵۱۳۴۷۲۹	۱۱۴۵۸۵۰	-۴/۴۸	۰/۰۰
تجربه‌ی مدیر	۵۷۳۰۸۳۴	۱۱۹۷۲۴۰	۴/۷۹	۰/۰۰
فعالیت شیلات	-۱۶۳۰۰۰۰۰۰	۳۱۹۷۲۹۸۵	-۵/۰۹	۰/۰۰
فعالیت توزیعی	۲۷۵۳۷۷۴۴	۱۸۰۹۱۶۸۲	۱/۵۲	۰/۱۴
مکان استقرار (شهرستان ساری)	۱۱۲۰۰۰۰۰۰	۱۸۸۴۴۹۹۰	۵/۹۷	۰/۰۰
ضریب ثابت	۲۰۰۰۰۰۰۰۰	۶۴۳۹۸۵۲۶	۳/۱۰	۰/۰۰
اثر زمان				
سال ۱۳۹۵	-۱۵۴۹۷۶۹۱	سال ۱۳۹۶	۱۸۷۶۰۳۶۳	
ضریب خوبی برازش	۰/۶۹۹	آکاییک	۴۴/۵۰	
ضریب خوبی برازش تعدیل‌شده	۰/۶۰۲	شوارتز	۴۵/۰۲	
آماره F	۷/۱۹۹	حنان کویین	۴۴/۶۸	
سطح احتمال	۰/۰۰	آماره دوربین واتسون	۲/۱۷	

مأخذ: یافته‌های تحقیق

اطلاعات جدول دو نشان می‌دهد برگزاری کلاس‌های آموزشی برای کارکنان اثر منفی بر سود سهام‌داران دارد. به‌طوری که واحدهایی که برای کارکنان خود از برنامه‌های آموزشی استفاده نمودند ۹۲/۸ میلیون تومان کمتر از سایر واحدها سود به اعضا پرداخت کردند. یکی از دلایل این نتیجه را می‌توان به نامناسب‌بودن آموزش‌های ارائه‌شده برای کارکنان و یا بالابودن هزینه‌های دسترسی به آنها نسبت داد. بر خلاف اثر منفی آموزش کارکنان، تحصیلات کارکنان بر میزان سود سهام‌داران اثر مثبت دارد. به‌عبارتی، با افزایش سهم یک درصدی کارکنان زیردیپلم نسبت به کل کارکنان باعث افزایش سود تعاونی و در نتیجه موجب افزایش سود سهام‌داران به‌میزان ۱/۲۵ میلیون تومان خواهند شد. یکی از دلایل این نتیجه، بالابودن حجم کارهای فیزیکی تعاونی کشاورزی می‌باشد به‌طوری‌که با افزایش تعداد کارگر با تحصیلات پایین نیز سودآوری واحد افزایش می‌یابد.

ارقام جدول دو نشان می‌دهد با افزایش یک عضو به اعضای تعاونی‌های مورد مطالعه میزان سود پرداخت‌شده به سهام‌داران به‌میزان ۲۸۲۰۴۱/۲ تومان کاهش می‌یابد. اگر فرض شود میزان سودآوری تعاونی‌ها ثابت باشد با افزایش تعداد عضو، سرانه سود پرداخت‌شده کاهش می‌یابد و این متغیر با میزان سود سهام‌داران رابطه عکس دارد. البته لازم به‌ذکر است تعاونی‌ها با افزایش عضو می‌توانند میزان سرمایه خود را افزایش دهند.

متغیرهای سن، تجربه و تحصیلات مدیر از متغیرهای نشان‌دهنده کیفیت این عامل هستند. ارقام جدول دو نشان می‌دهد با افزایش سن مدیر به‌میزان یک‌سال میزان سود سهام‌داران ۵/۱۳ میلیون تومان کاهش می‌یابد. به‌طوری‌که تعاونی‌های دارای مدیران جوان، سود بیشتری را به سهام‌داران خود پرداخت می‌کنند. این نتیجه را می‌توان به بالابودن سطح ریسک‌پذیری و پذیرش روش‌های جدید تولید در مدیران جوان نسبت به مدیران مُسن نسبت داد. به‌عبارتی، مدیران جوان آسان‌تر از مدیران میان‌سال روش‌های جدید تولید و ریسک مربوط به آنها قبول خواهند کرد. در مقابل اثر منفی سن مدیر، متغیر تجربه‌ی مدیر اثر مثبت بر سود سهام‌داران داشته است و با افزایش یک‌سال بر تجربه‌ی مدیر، میزان سود ۵/۷ میلیون تومان افزایش می‌یابد. همچنین، اثر مثبت تحصیلات نشان می‌دهد مدیران دارای تحصیلات دانشگاهی ۴۲/۱۴ میلیون تومان سود بیشتر نسبت به سایر مدیران به سهام‌دارن خود پرداخت می‌کنند.

اثر نوع فعالیت نشان می‌دهد تعاونی‌هایی با فعالیت توزیعی دارای ۲۷/۵۴ میلیون تومان سود بیشتر نسبت به سایر تعاونی‌ها هستند. در مقابل تعاونی‌های شیلات دارای ۱۶۳ میلیون تومان سود کمتری نسبت به سایرین می‌باشند. در مورد فعالیت‌های شیلات باید گفت مدت‌زمان صید ماهی در این تعاونی‌ها می‌تواند بر میزان سود سهام‌داران اثر منفی بگذارد.

متغیر مربوط به مکان استقرار (شهرستان ساری) اثر مثبت بر سود پرداختی به سهام‌داران دارد. به‌عبارت دیگر، تعاونی‌های کشاورزی فعال در شهرستان ساری سود بیشتری نسبت به تعاونی‌های شهرستان بابل و آمل به سهام‌داران خود پرداخت کردند.

[Downloaded from jea.sanru.ac.ir on 2026-11-08]
[DOR: 20.1001.1.25383426.1397.5.10.4.0]
[DOI: 10.29252/jea.5.10.20]

با توجه به نتایج این مطالعه، راهکارهای ذیل برای بهبود وضعیت مالی تعاونی‌های کشاورزی ارائه می‌شود:

۱. با توجه به اثر زیاد نوع فعالیت بر سود سهام‌داران تعاونی‌های کشاورزی لازم است تا در مرحله ایجاد تعاونی، متولیان آنها به‌سمت و سوی فعالیت مناسب هدایت و راهنمایی گردند. براساس نتایج این تحقیق اولویت احداث تعاونی‌های کشاورزی با تعاونی‌های دامی است و تعاونی‌های شیلات (صید ماهی) در مرحله آخر قرار دارند. به این ترتیب، در حمایت منطقی و هوشمند از تعاونی‌های کشاورزی استان مازندران بایستی این موارد لحاظ شود. همچنین، برای بهبود وضعیت واحدهای شیلات توصیه می‌شود جوازهای جدید برای این نوع تعاونی‌ها صادر نگردیده و مشکلات واحدهای موجود شناسایی و رفع شوند.

۲. با توجه به اثر برنامه‌های آموزشی بر سود سهام‌داران توصیه می‌شود برنامه‌های آموزشی مورد نیاز در تعاونی‌های کشاورزی به‌درستی شناسایی شده و توسط اداره‌ی کل تعاون، کار و رفاه اجتماعی استان مازندران برای کارکنان تعاونی‌ها ارائه شود. ارائه کارگاه‌های آموزشی برای افزایش مهارت کارکنان تعاونی‌های کشاورزی توصیه می‌گردد.

۳. با توجه به تأثیر مثبت سطح تحصیلات مدیران بر سودآوری تعاونی‌های کشاورزی توصیه می‌شود اعضای تعاونی‌ها مدیر واحد خود را از میان افراد تحصیل‌کرده انتخاب نمایند.

۴. براساس اثر منفی متغیر سن مدیر بر شاخص موفقیت مالی مورد مطالعه می‌توان پیشنهاد نمود به‌منظور ارتقای توان مالی و بهبود عملکرد تعاونی‌های کشاورزی اعضای تعاونی‌ها، مدیران جوان‌تر را برای اداره‌ی واحد خود انتخاب نمایند.

منابع

1. Amini, A. and M. Esmaili Fallah. 2008. Study of Isfahan Rural Cooperative Companies and Their Success. Journal of Crop Production and Processing, 12(46): 273-288 (In Persian).
2. Ashrafi, M., E. Mehranban and A. Ahmadpour Kakai. 2007. A Study of Peasant and Small Farming System in IRAN Agricultural; Barriers, Policies and Supportive Approach. The 6th Iranian Agricultural Economics Conference, Iran, Mashhad, Iranian Agricultural Economics Society, Ferdowsi University of Mashhad (In Persian).
3. Ataei, P. and N. Izadi. 2015. Factors Affecting Rural Cooperative Losses (A Case Study: Amirkabir Rural Cooperative in Fars Province). Iran Agricultural Extension Journal, 11(1): 181-196 (In Persian).
4. Department of Cooperatives, Labor and Social Welfare in Mazandaran, Statistical Yearbook, 2012.
5. Entezarian, N. and M. Sanjari. 2013. The Role of Cooperatives in Realizing Economic Sentiment and Improving the Business Environment. Work and Society, 162: 74-80 (In Persian).
6. Ettelaat Newspaper. 2014. No: 25940. www.ettelaat.com.
7. Faramarz, J. and A.A. Pourmoosa. 2014. The Study of Effect of off-Balance Sheet Financing on Returns of Owners Equity the Accepted Companies in Tehran Stock Exchange. Journal of Management Accounting and Auditing Knowledge, 3(12): 13-22.
8. Farajzadeh, Z. and S. Zarei. 2017. Strategic Analysis of Production Cooperatives Contribution to Microfinance and Job-Creation in Fars Province. Journal of Agricultural Economics Research, 9(34): 193-224 (In Persian).
9. FAO. 2007. Sustainable Agricultural Rural Development (SARD) Policy Brief 12. Farmers' Organization. Retrieved June 12 2008 from ftp://ftp.fao.org/.
10. Garnevskaıa, E., L. Guozhong and N.M. Shadbol. 2011. Factors for Successful Development of Farmer cooperatives in Northwest China. International Food and Agribusiness Management Review, 14(4): 69-84.
11. Herbel, D., M. Rocchigiani and C. Ferrier. 2015. The role of the social and organizational capital in agricultural co-operatives' development Practical lessons from the CUMA movement. Journal of Co-Operative Organization and Management, 3(1): 24-31.
12. Islami, A. 2004. Ideas to Empower Rural Production Cooperatives. Monthly Jihad Tehran: Department of Promotion and Utilization of Ministry of Agriculture, No: 264 (In Persian).
13. Kordvani, P., A. Farajirad and B. Kavousi. 2016. Geotourism of Mazandaran province with emphasis on Nowshahr port. New Attitudes in Human Geography, 8(3): 1-21 (In Persian).
14. Khosravi Pur, B., M. Baradaran, M. Rawi-Nejad and O. Mehrab Ghoochani. 2014. Study of the Importance and Role of Cooperative Companies in the Agricultural Sector. Work and Society. 175: 24-34 (In Persian).
15. Macdonald, T.O.R. and J.S. Rowarth. 2013. Critical Success Factors When Going global: Agribusiness Co-operative Growth. Hamilton: New Zealand Grassland Association.75: 55-60.
16. Momeni, F., M.Gh. Usefi and A. Mobarak. 2011. Determinants of Growth, Labor Productivity and Poverty in Rural Areas of Iran. Journal of Rural Research, 1(1): 99-121 (In Persian).
17. Molinari, B. and F. Turino. 2015. Advertising and Aggregate Consumption: A Bayesian DSGE Assessment. Working Papers Series, WP ECON 15.02.
18. Salimzadeh, P., KH. Kalantari and N. Motiee. 2012. Factors Effective on the Success of Husbandry Cooperatives a Case Study of Eastern Azarbaijan Province. Science and Research Quarterly Journal of Co-operation and Agriculture, 23(10): 117-133 (In Persian).
19. Shahraki, M.R. 2011. An investigation on factors affecting the level of success of rangeland cooperatives in Golestan Province, Iran. M.Sc. thesis, Gorgan University of Agricultural Science and Natural Resources, Gorgan, Iran, 192p (In Persian).
20. Shirzad, H. 2009. Production Cooperatives and the Reasons for More Realistic Policy-Making in the Development of Cooperative Units (In Persian).
21. Statistical Center of Iran, Population and Housing Census, 2016.

[Downloaded from jea.sanru.ac.ir on 2026-11-08]
[DOR: 20.1001.1.25383426.1397.5.10.4.0]
[DOI: 10.29252/jea.5.10.20]

Investigating the Factors Affecting the Financial Success of Agricultural Enterprises (Case Study of Agricultural Cooperatives in selected cities)

Hamid Amirnejad[1], Fatemeh Mazrae[2] and Roghoyeh Zahedian Tajanki[2]

1- Associate Professor, Sari Agriculture Science and Natural Resource University,
(Corresponding author: hamidamirnejad@yahoo.com)
2- Teacher, Sari Agriculture Science and Natural Resource University
Received: February 19, 2019 Accepted: June 30, 2019

Abstract

Now, the role of cooperatives in socio-economic development, equipping capital and thoughts, and then changing them to effective powers in the process of socio-economic development, distributing the benefits of this process in a more equitable manner among people specially the poor and low-income masses, is obvious for all of us. For determining the level of cooperative success to achieve their goals, it is necessary to investigate their activities. The study of financial situation of cooperative is one of the important case in the study of cooperative conditions. So, this research will investigate the effective factors on financial success of agricultural cooperatives in Sari, Babol, and Amol cities during 1395 and 1396. Requirement data was collected by filling in questionnaire, then analyzed by SPSS and Eviews software. The results showed the level of staff's education, the level of manager's education and manager's experience have positive and significant effect on stockholder's profit. In other words, if manager experience and the number of educated staff increase, stockholders profit will increase 5.73 and 1.25 Million Tomans, respectively. Also the result showed if manager education increase for one year, stockholders profit will increase 42.14 million Toman. The finding also showed active agricultural cooperatives in Sari will pay more profit to their stockholders than cooperatives in Babol and Amol cities.

Keywords: Agricultural Cooperative, Financial Success, Mazandaran Province, Stockholder's Profit Function

[Downloaded from jea.sanru.ac.ir on 2026-11-08]

[DOR: 20.1001.1.25383426.1397.5.10.4.0]

[DOI: 10.29252/jea.5.10.20]